

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Γεώργιος Δ. Καψάλης, *Πρόεδρος της Οργανωτικής Επιτροπής του Συνεδρίου*

Κυρίες και κύριοι σύνεδροι, είναι γεγονός ότι με ιδιαίτερη ικανοποίηση τα μέλη της Κοσμητείας της Σχολής Επιστημών Αγωγής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων είχαν αποδεχτεί, πριν από έναν περίπου χρόνο, την πρότασή μου για τη διοργάνωση του Συνεδρίου που ολοκληρώνεται σήμερα. Ανάλογη ομόφωνη απόφαση υπήρξε και για τη θεματική του Συνεδρίου, επιδιώκοντας να συνδέσουμε κατεξοχήν την επιστημονική έρευνα με τη σχολική πράξη. Αν επιτρεπόταν να χρησιμοποιήσει κανείς ως κριτήριο τη δική σας ανταπόκριση και τη δική σας συμμετοχή στο Συνέδριο, τότε θα μπορούσαμε να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι επρόκειτο για μια σωστή επιλογή με αντίστοιχα ικανοποιητικά αποτελέσματα.

Η θεματική του Συνεδρίου οδήγησε σε μια σειρά από επιμέρους ενότητες, όπως είναι η *Ιστορία, οργάνωση και διοίκηση του εκπαιδευτικού συστήματος*, τα *Αναλυτικά Προγράμματα* και τα *Σχολικά εγχειρίδια*, οι *Μέθοδοι διδασκαλίας*, η *Εκπαίδευση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών*, η σχέση *Εκπαιδευτικού - Σχολείου - Οικογένειας*, θέματα από τη *Διαπολιτισμική Αγωγή και την Ειδική Αγωγή*, *Το νέο κοινωνικό, πολιτισμικό και τεχνολογικό περιβάλλον και το σχολείο*, καθώς και *Το Ολοήμερο σχολείο*. Οι παραπάνω ενότητες αποτέλεσαν το συνεκτικό ιστό των ποικίλων θεωρητικών και ερευνητικών προσεγγίσεων, όπως αυτές παρουσιάστηκαν μέσα από ένα μεγάλο αριθμό προφορικών ανακοινώσεων, αλλά και μέσα από αντίστοιχες ανηρτημένες ανακοινώσεις με τη μορφή αφίσας.

Εξετάζοντας το σημερινό σχολείο και τους στόχους που αυτό επιδιώκει, οι *εισαγωγικές εισηγήσεις* έθεσαν καταρχάς το ζήτημα επαναπροσδιορισμού του παιδαγωγικού του ρόλου σε τρισδιάστατη βάση. Συγκεκριμένα, έγινε αναφορά α) στην περιθωριοποίηση της διαδικασίας της αγωγής έναντι του μονοσήμαντου διδακτικού προσανατολισμού του σχολείου, β) στη διαπίστωση ότι, παρά την εστίαση του Αναλυτικού Προγράμματος στο σχολικό εγγραμματισμό, η χώρα μας υστερεί εμφανώς στο συγκεκριμένο τομέα, γεγονός που πρέπει να μας οδηγήσει στο να αναζητήσουμε τόσο τις αιτίες όσο και αποτελεσματικούς τρόπους αντιμετώπισής του. Παράλληλα οφείλουμε να ανταποκριθούμε σε νέα εκπαιδευτικά πλαίσια και σε νέες διδακτικές αρχές προσέγγισης ενός προβλήματος που θα αξίωνε προ πολλού την επίλυσή του και γ) μέσα από μια διαχρονική και συγχρονική ανάλυση του περιεχομένου των Προγραμμάτων Σπουδών και των σχολικών εγχειριδίων αναδεικνύονται οι έννοιες της ασυμβατότητας, της αναντιστοιχίας, της ασυμμετρίας και της ασυνέχειας ως εγγενείς αδυναμίες τους. Με αφορμή την πρόσφατη μεταρρύθμιση του Προγράμματος Σπουδών και των σχολικών εγχειριδίων, η προσπάθεια αποτίμησής τους ως προς τα δομικά και λειτουργικά τους στοιχεία ήταν επόμενο να παρουσιάσει εξαιρετικό ενδιαφέρον.

Αναφορικά με την *Οργάνωση και Διοίκηση του Εκπαιδευτικού μας Συστήματος*, το ενδιαφέρον των ομιλητών επικεντρώθηκε περισσότερο στο περιφερειακό επίπεδο διοίκησης και τον τρόπο οργάνωσης των σχολικών μονάδων. Ανάλογες αναφορές έγιναν στην αξιολόγηση των στελεχών της εκπαίδευσης και την αναβάθμιση της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης με τη χρήση στρατηγικών μάρκετινγκ ή με το άνοιγμα της διδασκαλίας προς τον οικογενειακό και κοινωνικό περίγυρο.

Είναι γεγονός ότι κατά τα τελευταία χρόνια υπάρχει και στην Ελλάδα ένα ζωνρό ενδιαφέρον για την εφαρμογή αποκεντρωμένων δομών και συστημάτων στο χώρο της εκπαίδευσης. Αποτέλεσμα της αποκέντρωσης αυτής είναι να προκύπτει ένας πιο ενεργός ρόλος τόσο της σχολικής μονάδας όσο και της σχολικής τάξης, που πλέον έχουν τη δυνατότητα να καθορίζουν μέρος του αναλυτικού προγράμματος, της διδακτικής μεθοδολογίας αλλά και του εκπαιδευτικού υλικού. Ήταν αναμενόμενο, λοιπόν, παράλληλα με την ανάδειξη του ενεργού ρόλου της σχολικής μονάδας, να αρχίσει και ο επιστημονικός διάλογος για το ρόλο των διευθυντών των σχολικών μονάδων και των στελεχών της εκπαίδευσης, αναφορικά με την αποτελεσματικότητα και την ποιότητα που πρέπει να διέπουν το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.

Αυτές οι τάσεις που εκδηλώθηκαν σχετικά πρόσφατα αποτελούν προέκταση ή έκβαση *ιστορικών μεταβολών* στον εκπαιδευτικό χώρο, οι οποίες, όπως διεξοδικά προαναφέρθηκε, συντελέστηκαν κατά το 19^ο και 20^ο αιώνα και σχετίζονται είτε με τις κατά καιρούς μεταρρυθμίσεις είτε με την ίδια τη μετάλλαξη του εκπαιδευτικής διαδικασίας σύμφωνα με τα εκάστοτε κοινωνικοπολιτικά συμφραζόμενα όχι μόνο της δικής μας χώρας, αλλά και γενικότερα των Βαλκανίων. Οι εισηγήσεις της συνεδρίας διαμόρφωσαν μια σφαιρική εικόνα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει στο σχεδιασμό ουσιαστικών παρεμβάσεων στο συγκεκριμένο τομέα.

Παρόλο που οι θεματικές των *Αναλυτικών Προγραμμάτων* και των *Σχολικών εγχειριδίων* βρίσκονται εκ των πραγμάτων σε άμεση συνάφεια, εντούτοις ακολουθήθηκε μία αυτόνομη παρουσίαση, με σχετικές αναφορές στα πεδία σύγκλισης. Τα *Αναλυτικά Προγράμματα*, ως σημαντική προϋπόθεση του παιδαγωγικού έργου στο σχολείο, προσφέρουν έναν καθολικό σχεδιασμό των μαθημάτων, ο οποίος αφορμάται από προεπιλεγμένους στόχους, παρέχοντας στο δάσκαλο τη δυνατότητα να αξιολογήσει και να χρησιμοποιήσει κατάλληλα το αντίστοιχο υλικό.

Είναι, επίσης, γεγονός ότι τα *σχολικά εγχειρίδια* αποτελούν το βασικό μέσο διαπαιδαγώγησης και πληροφόρησης σχετικά με τις μεθόδους προσέγγισης και κατάκτησης της γνώσης σε επίπεδο διδασκαλίας. Έγινε, λοιπόν, παρουσίαση θεμάτων που αφορούν το σχεδιασμό των Αναλυτικών Προγραμμάτων και τις νέες ευέλικτες μορφές τους σε πολλά γνωστικά αντικείμενα (Θρησκευτικά, Ιστορία, Μαθηματικά, Φυσικές Επιστήμες, Μελέτη Περιβάλλοντος, Αγγλική Γλώσσα). Ακολούθησε εκτενής αναφορά στα εγχειρίδια του γλωσσικού μαθήματος, με εστίαση κυρίως σε θέματα παραγωγής γραπτού λόγου και λεξιλογίου. Ιδιαίτερη αναφορά έγινε στο ρόλο που καταλαμβάνει η λογοτεχνία στο Αναλυτικό Πρόγραμμα, η προτεινόμενη προσέγγιση της οποίας έδειξε με σαφήνεια τις πολυσήμαντες δυνατότητες πρόσληψης των κειμένων από τους μαθητές.

Σε αυτό το γενικό διδακτικό πλαίσιο εντάσσεται και η παρουσίαση των *Μεθόδων διδασκαλίας*, οι οποίες προβάλλουν καινοτόμες και ενδιαφέρουσες προσεγγίσεις. Από την ανάλυση των χαρακτηριστικών που διέπουν μια διδακτική πρακτική έως την εφαρμογή ολοκληρωμένων προγραμμάτων, από τη διαθεματικότητα έως την ευέλικτη ζώνη και από την προώθηση της μαθηματικής και φυσικής σκέψης των μαθητών έως την αξιοποίηση του εικαστικού ή μουσικού έργου τέχνης στη σχολική τάξη, οι εισηγήσεις αναφέρθηκαν ιδιαίτερα στην ερευνητική και συνεργατική διαδικασία μάθησης, καθώς και στην αναδόμηση της διδασκαλίας με βάση αυτούς τους δύο άξονες.

Παράλληλα συζητήθηκαν σε διεξοδική μορφή θέματα που έχουν να κάνουν με την *Εκπαίδευση και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών*, σε μια προσπάθεια να καλυφθούν ποικίλες πτυχές της εκπαιδευτικής πραγματικότητας. Με τις επιμέρους εισηγήσεις επιχειρήθηκε η αποτύπωση των εκπαιδευτικών πρακτικών σε μακρο- και μικρο-επίπεδο, διερευνήθηκε ο τρόπος με τον οποίο οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί αντιλαμβάνονται το ρόλο τους, τις επιμορφωτικές ανάγκες και τα κίνητρά τους, αναδείχθηκαν, δηλαδή, ζητήματα που απασχολούν ήδη τον επιστημονικό αλλά και συνδικαλιστικό διάλογο στη χώρα μας. Το σύγχρονο σχολείο δεν μπορεί να αφήσει ανεπηρέαστο το προφίλ του εκπαιδευτικού. Μπροστά στον καταγισμό της πληροφορίας και την εξέλιξη της επιστήμης και της τεχνολογίας, ο εκπαιδευτικός δεν είναι δυνατό να αρκεστεί στην αρχική επαγγελματική του κατάρτιση και σε αποσπασματικές μορφές επιμόρφωσης. Αναδύεται, ως εκ τούτου, ένα νέο μοντέλο εκπαιδευτικού, ενταγμένο στο πλαίσιο της δια βίου εκπαίδευσης, ώστε να αναπροσαρμόζεται ευέλικτα στα νέα επιστημονικά, τεχνολογικά και εργασιακά δεδομένα.

Πλούσια επιχειρηματολογία αναπτύχθηκε από πολλούς εισηγητές και όσον αφορά το τρίπτυχο *Εκπαιδευτικός-Σχολείο-Οικογένεια*, καθώς η συνεργασία ανάμεσά τους φαίνεται να είναι περισσότερο από κάθε άλλη φορά επιβεβλημένη. Είναι γνωστό ότι οι ρυθμοί της ζωής παιδιών και γονέων μειώνουν σε σημαντικό βαθμό τον κοινό χρόνο που έχουν στη διάθεσή τους, με τις σχολικές και εξωσχολικές εκπαιδευτικές δραστηριότητες να αποσπούν κυρίως το χρόνο των μαθητών. Έτσι, η συνεργασία ανάμεσα στους τρεις φορείς αγωγής και κοινωνικοποίησης των παιδιών μπορεί να αποβεί ιδιαίτερα αποτελεσματική, όταν διακρίνεται από συνέχεια, προγραμματισμό, επικοινωνία και θετική στάση του ενός φορέα απέναντι στον άλλον, εναρμονισμένα όλα με μια ισχυρή αίσθηση προσωπικής ευθύνης για την επίτευξη των

κοινών στόχων. Αξίζει να επισημανθεί η αναφορά εισηγητών σε σύγχρονες παραμέτρους, όπως οι Σχολές Γονέων, οι μονογονεϊκές οικογένειες, οι οικογένειες μεταναστών, το φαινόμενο της επιθετικότητας στο σχολικό χώρο, ζητήματα για τα οποία κατατέθηκαν ενδιαφέρουσες και διαφωτιστικές απόψεις.

Δεδομένου ότι η ιστορία της πολιτισμικής ταυτότητας συμπίπτει ουσιαστικά με την επίκαιρη και συνεχώς εντεινόμενη συνάντηση και συνάρτηση των ανθρώπινων κοινωνιών, θεμελιώδη ερωτήματα βρίσκονται στο επίκεντρο των σύγχρονων θεωρητικών αναζητήσεων σχετικά με τα σχήματα σκέψης και τα ερμηνευτικά μοντέλα της *Διαπολιτισμικής Αγωγής*. Στην ενότητα αυτή δεν δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση σε θεωρητικά «παραδείγματα» και προγραμματικές «πολιτικές» διαπολιτισμικότητας, αλλά αναδείχθηκαν περισσότερο συγκεκριμένες μορφές και εκδηλώσεις της διαπολιτισμικότητας στην ίδια τη σχολική πραγματικότητα. Αυτά αφορούν τα Αναλυτικά Προγράμματα και τη διαθεματικότητα, την εκπαίδευση των μειονοτικών και μεταναστευτικών ομάδων, τον εκπαιδευτικό σχεδιασμό σε διαφορετικά κοινωνικο-πολιτισμικά περιβάλλοντα, τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως και τη διαχείριση όλων αυτών αποσκοπώντας σε κοινό αμοιβαίο όφελος.

Σημείο αναφοράς υπήρξε το σχολείο ως σύστημα μέσω του οποίου η εκπαίδευση επιδιώκει να ρυθμίσει τις πρακτικές και τις νοητικές αναπαραστάσεις των μαθητών και να διαμορφώσει την ατομική και συλλογική τους ταυτότητα. Φαίνεται μάλιστα ότι η συχνότερη ενασχόληση και διεπιστημονική προσέγγιση των θεμάτων αυτών θα βοηθήσει αφενός στον προσδιορισμό των στοιχείων που συνδέονται με τη συνύπαρξη, τη θεσμική αναγνώριση και την κοινωνική καταξίωση της πολιτισμικής ιδιαιτερότητας και αφετέρου θα οδηγήσει στον εντοπισμό σημείων ποιοτικής διασύνδεσης του πολιτισμικού κεφαλαίου μαθητών και εκπαιδευτικών.

Ο άλλος πολυδιάστατος παράγοντας που σχετίζεται με τη μαθητική «διαιτερότητα» είναι η *Ειδική Αγωγή*, η μαθησιακή διαδικασία των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, προκειμένου αυτά να αποκτήσουν γνώσεις και να αναπτύξουν ικανότητες, δεξιότητες, στάσεις και αξίες ώστε να δρουν ως αυτοδύναμα άτομα, ικανά να αλληλεπιδρούν στο διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον. Οι εισηγήσεις που παρουσιάστηκαν αναφέρθηκαν σε μοντέλα εξατομικευμένης και ομαδικής εκπαίδευσης στη συνήθη σχολική τάξη, δηλαδή στην υλοποίηση ενταξιακών προγραμμάτων, στην οικογενειακή εμπλοκή και λειτουργικότητα κατά την εκπαιδευτική διαδικασία, στο παιδαγωγικό και διδακτικό προφίλ του ειδικού παιδαγωγού και τις προσδοκίες του για την αναπτυξιακή πορεία των μαθητών του. Επίσης, έγιναν αναφορές σε συγκεκριμένα προβλήματα συμπεριφοράς, καθώς και σε ειδικά θέματα παιδιών με αναπηρίες. Παράλληλα, τέθηκε το ζήτημα των ειδικών μαθησιακών δυσκολιών έναντι των σχολικών εγχειριδίων και της οργάνωσης της διδασκαλίας των μαθημάτων. Τονίστηκε ακόμη η σημασία της ψυχολογικής υποστήριξης μαθητών και γονέων για την αναγνώριση και αποδοχή της συγκεκριμένης κατάστασης, αλλά και για την ενίσχυση της εμπιστοσύνης του κάθε παιδιού χωριστά.

Θεωρούμε ότι με την παραπάνω παρουσίαση καθίσταται σαφές ότι η έγκαιρη και αποτελεσματική υποστήριξη των μαθητών αυτών στη σχολική τάξη απαιτεί μια σειρά μεθοδικών ενεργειών, ώστε να αποφευχθεί τόσο η παγιοποίηση μιας γνωστικής ελλειμματικότητας όσο και η δημιουργία δευτερογενών ψυχολογικών προβλημάτων.

Στην ενότητα *Το νέο κοινωνικό, πολιτισμικό και τεχνολογικό περιβάλλον και το σχολείο* έγινε λόγος για την παρουσία και τις επιπτώσεις των ραγδαίων κοινωνιολογικών, επιστημονικών και τεχνολογικών εξελίξεων στην υποχρεωτική σχολική εκπαίδευση. Με τη δραστική μεταβολή του οικείου τοπίου στον τομέα της γνώσης ανοίγονται για τον εκπαιδευτικό και το μαθητή νέες προοπτικές και επινοούνται καινοτόμες δράσεις, οι οποίες επηρεάζουν τη συνολική σχολική λειτουργία και μεθοδολογία. Στις σχετικές εισηγήσεις επισημάνθηκε γενικότερα ότι η εισαγωγή των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών στην εκπαιδευτική πράξη αποσκοπεί στο να προετοιμάσει ευέλικτους πολίτες, ικανούς να αντιμετωπίσουν επαρκώς τις σημερινές και μελλοντικές προκλήσεις.

Στην τελευταία συνεδρία, μέσα από διαφορετικές προσεγγίσεις, διευκρινίστηκαν και διατυπώθηκαν πληρέστερα η φιλοσοφία και η μεθοδολογία που χαρακτηρίζουν το Ολοήμερο Σχολείο, ως ένα εκπαιδευτικό μοντέλο που ανταποκρίνεται στα παιδαγωγικά, κοινωνικά και πολιτιστικά πρότυπα των περισσότερων ευρωπαϊκών χωρών. Μεταξύ άλλων

αναδείχθηκαν θέματα που αναφέρονται στην ανάγκη σύμπραξης με τους Συλλόγους Γονέων και την τοπική κοινωνία για την οργάνωση και λειτουργία του σχολείου, στην εισαγωγή καινοτόμων μεθόδων και τεχνικών κατάρτισης σε σχέση με τη χρήση πολλαπλών πηγών μάθησης και, τέλος, στην αναπροσαρμογή του ρόλου του δασκάλου ως προς τη διαδικασία κατάρτισης και εμπέδωσης της γνώσης και γενικότερα του μορφωτικού πλούτου.

Με την ολοκλήρωση κάθε θεματικής ενότητας, οι ανακοινώσεις που παρουσιάζονταν τροφοδοτούσαν γόνιμες συζητήσεις, οι οποίες προσέθεταν νέα οπτική στην ούτως ή άλλως πολυδιάστατη φύση των υπό διαπραγμάτευση θεμάτων.

Συνοψίζοντας, θεωρούμε ότι στο Συνέδριό μας παρουσιάστηκε ένας μεγάλος αριθμός εισηγήσεων, -συνολικά κοντά στις διακόσιες πενήντα εισηγήσεις-, με ποικίλη θεματική και με στόχο να αποκαλυφθεί και να μελετηθεί η σχολική πραγματικότητα σε όλη την πολυεδρικότητά της.

Θερμές ευχαριστίες ανήκουν σε όλους τους εισηγητές και σε όλους τους συνέδρους για το επίπεδο των εισηγήσεων που παρουσίασαν, αλλά και για την ουσιαστική προβληματική που συνδιαμόρφωσαν.

Ανάλογες θερμές ευχαριστίες ανήκουν στους δύο Προέδρους των Τμημάτων της Σχολής, τον κ. Χαράλαμπο Κωνσταντίνου για το Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε. και τον τον κ. Σπύρο Πανταζή για το Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, όπως και στον Πρόεδρο του Διδασκαλείου του Παιδαγωγικού Τμήματος Δ.Ε. κ. Απόστολο Κατσίκη.

Θερμές ευχαριστίες ανήκουν στον Πρόεδρο και τα μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής, καθώς και στα μέλη της Οργανωτικής Επιτροπής του Συνεδρίου. Αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω, ωστόσο, προσωπικά για τη συμβολή τους στο Συνέδριο τη Γραμματεία του Συνεδρίου, ήτοι την κ. Μαρία Ζάρρα-Φλούδα, την κ. Λέλα Ζήκου και την κ. Άννα Μελά. Επίσης, οφείλω να ευχαριστήσω ομάδα αποσπασμένων και μετεκπαιδευόμενων εκπαιδευτικών, καθώς και τους φοιτητές μας που προσέφεραν γενναιόδωρα τις υπηρεσίες τους προς το Συνέδριό μας.

Τέλος οφείλω να ευχαριστήσω τους χορηγούς του Συνεδρίου, που είναι το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, το Υπουργείο Παιδείας, η Περιφέρεια Ηπείρου, η Νομαρχία Ιωαννίνων και οι εκδόσεις Gutenberg.

Αγαπητοί, σύνεδροι, σε ένα από τα βιβλία μου γράφω πως η λέξη αναχώρηση που συνδέεται με το χωρισμό είναι από τη φύση της σκληρή και δύσκολη. Είναι αλήθεια πως δε θέλω κανένας από εμάς να νιώσει σήμερα το χωρισμό. Γιατί αυτά που συζητήσαμε όλες αυτές τις μέρες μάς ενώνουν, μας προβληματίζουν, μας ενθαρρύνουν, μας απογοητεύουν ίσως κάποιες φορές, αλλά σίγουρα μας κρατάνε ζωντανούς, γιατί αγαπάμε αυτό που κάνουμε, γιατί νοιαζόμαστε και πονάμε για τα δικά μας παιδιά και για τα παιδιά των άλλων που είναι και δικά μας παιδιά.

Είμαι, λοιπόν, βέβαιος πως μια επόμενη ελληνική άνοιξη θα μας ανταμώσει και πάλι, για να εκφράσουμε και τότε τις αγωνίες μας για το σχολείο και το δάσκαλο, για τους μαθητές και τους γονιούς, για τους εαυτούς μας και για τους διπλανούς μας.